

Exodas

Wonawiiakowa

Waghawagha *Exodas* yana basuna “kanibutaveyana,” yiakovida da bera ghamanakina Isrel damdi kamodiye, yadi kanibutaveyana Ijpt kuburama, meme toudi sivibagubaguranana. Bukana itoreyarayi da rowa ruwamaruwa:

God wiibagubaguranama Hibru damdi iviyawiidi;

Hibru damdi sipepewa sinagho Sainai Koyane; God *wiiwaghasina maragasina* ibera yana wawaya yawata Sainaine, bi kabepepa, aviya da kabikuwaya gwaradi iveredi; bi kate

Isrel damdi kabepepa gawarina sibera.

Jeikap nosinosina sikoroto kirakii Ijpt kamone

¹ Raghanina Jeikap inagho Ijptma na natunatuna, ere natuwavinedi da natunatudi yawata sinagho, na kadi waghawagha na: ² Rubin, Simiyon, Livai, Jiuda ³ Isaka, Jebulan da Benjiman, ⁴ Dan, Neptalai, Ged da Aser. ⁵ Noko raghanine Jeikap natunatuna tomotomoyidi da tubutubuna tomotomogha tupadi na yadi 70. Bi natuna Jousep na nada name Ijptne iyamakamake.

⁶ Bi noko murine, na Jousep warewaresina teya tupadi, da kate bada wawaya iiyawogha noko raghanine siyamakamake na sirabobo. ⁷ Bi

nosinosidi, Isrel damdi, sivituwa wiipeyara da ividam kiitowana. Toudi sivikoroto kirakii da noko kuburina sivibonuvi.

Ijpt kana Kiiwawo nuwapoya ghamana Isrel damdi iveredi

⁸ Bodu viya murine na kiiwawo wouna, iiyabo touna Jousep geiyakovina, idagu Ijpt kuburina iyibadeni. ⁹ Na yana wawaya iwonedo bo, “Kowaiyana, Isrel damdi sikoroto bi sivimaragata kirakii da yadi koroto ikasiwoneda genaboni touda. ¹⁰ Memeda touda biiyadi aviya inatubugha, na kada aviya sinirukapuvendi siniaviyeda da sinagetawanida bi sinavera sinanagho yada kubura sinakuyoveni. Na keda taninoyeni bi yadi koroto tana yarayi da gegha sinakoroto kirakiina.”

¹¹ Wasina bi Ijpt damdi sibera da bagibagi ghamana Isrel damdi siyaberabera kiiravidiye, bi wiibagubagurana kadi babada sitoura da siyibadedi. Nokodi babada siberadi da kwanatu ghamaghamadi yadi bata siyoghana, kadi waghawagha Pitom da Ramesis naboni wiimaghara kwanatudi, meme kiiwawo kana kam da sawara mududi iyatoura. ¹² Bagune Ijpt damdi bagibagi ghamadima Isrel damdi siyikayotaketowanedi, bi gegha da, Isrel sikoroto kamokamogha da noko kuburina tupana sivibonuvi. Na Ijpt damdi parapa siyanaghanaghara. ¹³⁻¹⁴ Bi siberadi da sibagibagi kirakii da parapa sikabikwarakwara. Bi siyatupetupedi na brik siyaberabera da kate

dobodobo siyawamiwamira brik pasitawanidi kiiravine. Bi bada siyawonewonedi na kwabu bagibagidi tupadi siyaberabera. Ijpt damdi nuwapoya ghamana Isrel siyavereveredi yadi bagibagi kamone bi gesiyanuwaghanedina.

²² Wasina bi Ijpt kana kiiwawo yana wawaya iwonedi bo, “Raghanina Hibru damdi natunatudi totomogha sinatubugha, na Nail rarimine konitavena yowoyowoghana. Bi raghanina wasiwasike sinatubugha, na wasina sinamake.”

2

Mosis yana tubugha

¹ Noko raghanine bera siyatubutubugha, na tomogha tana kana dam Livai bi dam turanama wasike irawayi, ² da wasikena iropeya bi ivituwa da natuna tomogha. Bi ikita da pepeyina komerowanina, na Ijpt damdi nagharidi na ivikowoyi da nawaravi aroba sikovi. ³ Bi raghanina gerubana iyikowogha wiigurina na tobo, rei kana waghawagha papairasma sibera na ikabi bi pakima ipasibodaboda. Wasina bi pepeyina iuveni kamone bi Nail rarimina kawabarane siviya kamodiye ivitenamni. ⁴ Pepeyina toghanaru wasike kana taraboga imiiri bi iyaruruwiitete da awaki iyatubugha pepeyina biidi.

⁵ Bi noko raghanine kiiwawo natuna wasike iyowogha rarime wiyeke kiiravine, na yana wiitamariyana wasiwasikedi rarima kawabaranagha siyitubata siyanono bi siyapiipiika. Bi tobona

siviya kamodiye ikita, na yana wiitamariyana wasikena tana ivipora da rarimama iyatayinageeyeni. ⁶ Bi raghanina tobona iyarukwouve, na pepeya ikita, iyaduuduna ivinuwapoyeni, na iwona bo, “Aki-i-i-i, mmkona Hibru damdi natudi tana.”

⁷ Wasina bi pepeyina toghanaru inagho da kiiwawo natuna iwoneneni bo, “Rubana da ayanagho Hibru wasike tana ayinoyeni da mmko pepeyina iyakoyayi da kiiravimve iyisusu?”

⁸ Na kiiwawo natuna iviwaghasina iwona bo, “Wasina, kunagho!” Na wasikena inagho da pepeyina sinananaki waghata irutayini ipiika.

⁹ Na kiiwawo natuna iwona bo, “Mmko pepeyina kabi da kiiraviguve kunisusu, bi animi-isanim.” Na wasikena natuna ikawari inagho bareye na ivisusu da ikoyayi.

¹⁰ Raghanina pepeyina ivimagura bi wiikaratavenina kiiravine, na ikabi inagho kiiwawo natuna biidi da iyayabiyi naboni natuna. Na iviwaghawaghayeni Mosis, iwona bo, “Tagu rarimama atayinageeyeni.”*

Mosis, Ijipt ikuyoveni ivera inagho Midiyanma

¹¹ Raghanina Mosis nada ivimagura, bi bodu viya sikovi murine, na kiiwawo yana bare ikanibutaveni inagho da yana wawaya iyarubodadi, na Ijipt damdi ikitadi da metagha Hibru damdi siyabagubaguredi bi bagibagi ghamadi siyaberabera. Noko raghanine, ikita da Ijipt tomogha tana Hibru tomogha iyarurouvi, yana

---

2:10: Acts 7:21   * **2:10:** Hibru gamodima sisiya Mosis waiyanina ware rarimama atayiinageyeni.   **2:11:** Acts 7:23-28

wawaya waghata tana. ¹² Na Mosis ikita wiiver-avera, da wawaya gesiyakitakita, na yaininagha Ijipt tomogha ikasunuyi bi tubuyina eghae itouna wiikowoyi.

¹³ Raghani iborina Mosis ikanibu magha da yana wawaya iyarubodadi, na Hibru tomotomogha bata siyirouwa na ikitadi. Bi tomogha mekona iberabero na ivitarakiyaneni bo, “Awaki kiiravine dam turam kwarourouvi?”

¹⁴ Tomoyina iwonabodeni bo, “Awaki, iiyabo itorem da kunibademii bi kama wiitupawamiwamira? Bo kwanuwanuwagiura da kunirabobogu ware Ijipt tomogha kukasunuyina naboni?”

Na Mosis inaghara bi inuwagiura da, “Wawaya nada sibananigu bi sakovi da awaki abera.”

¹⁵ Raghanina Ijipt kana kiiwawo mmko warana iwaiyaneni, na iberatowoyi da Mosis iyakasunuyi. Bi Mosis, kiiwawo gwabinama iverataveyana inagho Midiyan kubure da name imakae. Bi iverakanibu na dogu tana ririne itourawiipikapika imakae.

3

Mosis nama prist tana yawata simakae, bi natuna, Jipora irawayi.

God ivisisiya Mosis biidi

¹ Mosis rawananaki Jetro yana sip da gout iyakoyakoyagha. Jetro na Midiyan kubura kana prist tana. Bi gabudara tana ribiribidi ivinaghokedaridi sikanibu mayabe da Sainaima

siverakanibu, koya kabikabikuwayine.* ² Noko gawarine Yawe God yana Aneya irumaghatara Mosis biidi, kana kita ware keyama gweyurina naboni kiikiiruku basunama iyapiipiika. Mosis ikita da kiikiirukuna iruwiinawa bi gegha iyakarataveni. ³ Na Mosis inuwagiura, “Awaki biidi mmko kiikiirukuna geiyakaratavenina? Ananagho wiitupo da anakita.”

⁴ Raghanina Yawe God ikita bi Mosis iyapiipiika wiitupo na kiikiiruku kamonama ikwatu bo, “Mosis! Mosis!”

Bi Mosis iwona bo, “Uu, tagu mma.”

⁵ Na God iwona bo, “Gegha kunapiiika wiitupo kiikiiruku ririnenana. Mmko gawarina debane kwamiimiiri na tanawa kabikabikuwayina, na kam kaye turababara kabitavetaveyana.” ⁶ Bi iwona bo, “Tagu nosinosiminakim yadi God - Abraham, Aisik da Jeikap yadi God.” Raghanina Mosis mmko iwaiyaneni na inaghara da gegha God kitana iyakayoveni, na mayiyina ikasibabari.

⁷ Wasina bi Yawe God iwona bo, “Tagu akita da metagha Ijipt yagu wawaya siberaberowanedi na yadi dou, yagu wiiwiita sikayoveni kiiravine awaiyana na kadi tupetupeyana damdi gwabidima ayiyawiidi. Yadi kabikwarakwara na akovi. ⁸ Na ayowogha da Ijipt damdi gwabidima aniyawiidi da anakabidi Ijipt sinakanibutaveni bi sinanagho kubura miisene, mekona ghamana bi moumourina, meme katana dam Kenen, Hitti, Amori, Periji, Hivi bi kate dam Jebusi nama samakamakena. ⁹ Wiisuwona, yagu

---

* **3:1:** Sainai kana waghawagha tana na Horeb. **3:2:** Acts 7:30-34

wawaya yadi dou nada awaiyana. Bi akita da Ijpt damdi metagha sikayotaketowanedina. ¹⁰ Na kata iiporam, kunanagho Ijpt kana kiiwawo bi-idi, da yagu wawaya Isrel damdi kuninaghovedi bi Ijpt sinakanibutaveni.”

¹¹ Bi Mosis, God iwoneni bo, “Tagu na gerubagu. Metagha ananagho kiiwawo biidi da Isrel damdi aninaghovedi Ijpt sinakanibutaveni?”

¹² Bi God iwona bo, “Tagu na tam gwabimve. Bi noko raghanine wawaya kuninaghovedi da Ijpt sinakanibutaveni, na mmko koyane konakabikuwayegu. Noko berana inimatakira da kunakita bi murine, na wiisuwona tam kunakovi da taguwosina aviporam.”

¹³ Bi Mosis iwona bo, “Raghanina ananagho Isrel damdi biiyadi anawona bo, ‘Nosinosidanakim yadi God iviporagu tami biiyadi,’ na sinitarakiyanegu, ‘Kana waghawagha metagha?’ Na awaki anawonedi?”

¹⁴ Na God, Mosis iwoneni bo, “Tagu Makewaghawaghasigu, da gegha tughurina.” Na Isrel damdi kunawonedi, Noko, kana waghawagha na, “Tagu Makewaghawaghasigu,”† touna iviporagu tami biiyadi. ¹⁵ Isrel damdi kuwonedi, Yawe, nosinosidanakim yadi God - Abraham, Aisik, da Jeikap yadi God, iviporagu tami biiyadi. Mmkona kagu waghawagha makewaghawaghasina. Mmko kimtina tupadi na kagu waghawagha naboni sinakwataveni.

Noko murine Mosis iveramagha yana gaware, muriye nokodi beradi tupadi toghanaru Eron

---

† **3:14:** Hibru yadi gamoma sisiya Tagu makewaghawaghasigu waiyanina naboni Yawe God.

iwoneni, da kate Isrel damdi kadi babada. Bi muriye toghanaru Eron teya sinagho Ijpt kana kiiwawo biidi siwona bo, “Yawe God iviporamii tam biidi da kanawonem bi Isrel damdi kuniwaghasinedi sinanagho mayabe da touna biidi suwara sinagabuni.”

Ijpt kana kiiwawo iwona bo, “Gegha aniwaghasinedi da naboni sinabera. Toudi patana sinabagibagi wiikaru.”

Na God beraberodi peyaridi Ijpt damdi biiyadi iyaberabera, bi gegha, Ijpt kana kiiwawo patana geiyiwaghasina da siyanagho. Rarima iviwamiwamira da ganigani, bi gegha, Ijpt kana kiiwawo patana geiyiwaghasina da siyanagho. Ijpt damdi yadi ribiribi peyaridi sirabobo bi kate wawaya korotodi sivinotanota, bi gegha, patana Isrel damdi geiyiwaghasinedi da siyanaghona.

11

Ijpt natunatudi tomotomogha tubugha-yainidi sinarabobo

¹ Yawe God, Mosis iwoneni bo, “Tagu aro raghani tanagha Ijpt kana kiiwawo da yana wawaya teya anaveremayedi. Noko murine na kate kiiwawo iniwaghasinemi da konanagho, bi raghanina iniwaghasinemi, na inikanibuvena waghasimi. ² Na kunagho Isrel damdi kuna-wonedi bo, “Tami tupami konagho Ijpt damdi biiyadi, mekodi ririmiye samakamakena, bi awaki sawaridi gould da silvama sibera, na kiiravidiye konibabiidi.’ ” ³ Na Yawe God, Ijpt damdi iberadi da Isrel damdi sikabikuwayedi. Bi wiisuwona, Mosis kana waghawagha Ijpt kamone iragata

kirakii, kiiwawo yana bagibagi damdi gham-
 aghamadi matadiye da yana wawaya tupadi.

⁴ Wasina bi Mosis inagho da kiiwawo iwonen
 bo, “Yawe God iwona bo, ‘Kata pomkam basune,
 Ijipt tupana anaverarughuwoneni, ⁵ da ededa
 tomotomoyidi tubugha-yainidi tupadi Ijipt
 kamone sinarabobo. Dagudagune na kiiwawo
 natuna gwabinama inadagu, meko wiikiiwawo
 gawarina iyakabina, bi inayowogha inanagho
 bagibagi damdi, mekodi wit sagudaguda, na
 natunatudi tubugha-yainidi biiyadi. Ribiribi
 tupadi natunatudi tubugha-yainidi bada
 sinarabobo. ⁶ Meghamegha Ijipt kamone na
 wawaya sinaduudu siyapa. Bi siyapa mma
 naboni naghove na gegha, bi muriye na bada
 kate genaboni inatubugha maghana. ⁷ Bi
 getana awaki inatubugha Isrel damdi biiyadi,
 bo bero gisina tana inatubugha toudi biiyadi,
 daghasi kate gegha Isrel damdi bo yadi ribiribi
 inakawonedina. Wasina bi tami Ijipt dammi
 konakovi da, Tagu Yawe God, Isrel damdi
 avibogaedi tami gwabimima.’ ⁸ Yam ababagibagi
 damdi kadi babada ghamaghamadi sinapiika
 naghoguve sinapepeta sinayowogha bi sinawona
 bo, ‘Tam da yam wawaya tupadi yawata,
 konagho!’ Bi noko murine, tagu ananagho.” Bi
 Mosis nuwanuwana ipughu kirakii na kiiwawo
 ikuyoveni inagho.

⁹ Wasina bi Yawe God, Mosis iwonen bo,
 “Kiiwawo kate gegha gamom inawaiyaneni. Bi
 mmko mma naboni na Tagu kate Ijipt kamone
berakayowiiwiiyaka mududi bada anabera.”

¹⁰ Mosis da Eron mmkodi berakayowiiwiiyaka

tupadi Ijpt kana kiiwawo matane sibera, bi Yawe God ibera da kiiwawo nuwanuwana ikotakii, na Isrel damdi geiyiwaghasinedi da Ijpt siyakanibutavenina.

12

Koughanu dagudaguna

¹ Yawe God Ijptne Mosis da Eron biiyadi mma naboni iwoned, ² “Mmko nawaravina konatore kiiravimiye da bodu dagudaguna nawaravina. ³ Isrel damna tupana kowoned, da gabudara yadi 10 mmko nawaravina kamone tomogha tupadi nigenige bo gout tana sinavineyi yadi rakaraka kiiravine, bare nunudigha na tanagha. ⁴ Bi meboda tomogha tana yana bareye wawaya gekorotodi sinamakamake bi gerubana da noko ribiribina tupana sinakani, na turadi teya sinikamvereyana, mekodi nama riridiye samakamakena. Bi ribiribina yadi koroto rubane sinarereyi da wawaya rubadiye sinakam. ⁵ Tami sip bo gout tanagha konavineyi, bi makina, kana bodu tanagha bi tubuyina miisena.

⁶ Kokoyagha yapora patana da gabudara 14 mmko nawaravine, bi noko raghanine gabudara inamakepowe na Isrel damna tupana nokodi ribiribidi sinikasunughana. ⁷ Wasina bi ganiganina muduna yami bare matamketadi koghoridi nawanawadiye konakwamira da kate matamketa wowodiye, meme tami kamone konakamkamna. ⁸ Noko pomne iyuvidi konawatara keyama wowone, bi kiimatagha kawagabegabedi da parawa gegha yist teya konakam wiikaninigha.

¹¹ Mma naboni konakam: Tami pepewa kiiravine konakounagha, kamikaye turababara konakoteyana bi yami dighona imamiye konakabitawana. Konakam kabiyaininagha. Mmkona **Koughanu** porayina da Tagu, Yawe God konakabepepigu. ¹² Noko pomna tanagha, Ijipt kuburina tupana anaverarughuwoneni da tomotomogha tubugha-yainidi tupadi anunugha, wawaya da ribiribi. Tagu na Yawe God, bi god gisigisidi kadi waghawagha anatourayowoeyana, noko mekodi Ijipt damdi sapeepetedina. ¹³ Bi ganigani matamkete na yami bare kana matakira, bi iniyevevegu da nokodi barediye na nama kamone komakamake; bi raghanina ganiganina anakita, na anaveratupiiremi. Bi getana awaki berona tami biiyadi inatubughana raghanina Ijipt kuburina biwa anavereverenina.

¹⁴ Mmko porayina bodu nununagha konabera gabudarina mayimayiyina, na Tagu Yawe God awaki abera na nonowa konanoghonoghosigu. Kimta muriye sinapiikana, tami mmko porayina raghani nonowa konaberabera, bi konakabikabitawani.”

Parawa Gegha Yist Teya porayina

¹⁵ “Bi gabudara 7 kamodiye na parawa gegha yist teya sinabera na konakam. Poragha gabudarina dagudagune na yist tupadi yami barema kovitavena kanikanibuwana. Bi iiyabo parawa yist teya sibera bi mmkodi gabudaridi yadi 7 kamodiye inakamkam na dam Isrel kamonama sinikanibuveni. ¹⁶ Gabudara dagudagune da kate poragha gabudarina

tughurine na konitaghomimi kabikuwaya kiiravine. Mmkodi gabudaridi kamodiye na getana bagibagi konaberana, da kam kawagha konakabikuya. ¹⁷ Tami **Parawa Gegha Yist Teya** porayina konabera na yami noghota sinaveramagha da metagha noko gabudarine yami rakaraka da kami dam avinaghovedi Ijipt kuburina sikanibutaveni. Noko gabudarine mmko porayina konaberana naboni poragha naghowiikarukaruna.”

²¹ Wasina bi Mosis, Isrel kana babada tupadi ik-watuwiitaghomidi bi iwonedo bo, “Konagho yain- inagha da sip bo gout natuna tana konavineyi yami rakaraka kiiravidiye bi konakasunuyi da Koughanu porayina konakam patapata. ²² Bi kii kana waghawagha hisop konayouna da gumba konabera bi ribiribi ganiganine kaboma kamone konasirakutuvi, bi ganiganinama yami matamketa wowone da nawanawadiye kiiye kokasikwamikwamira. Bi getana iiyabo bare inakanibutavenina patana da raghani inabori. ²³ Raghanina Yawe God kubura tupana in- averarughuwoneni Ijipt damdi kasunuyidi ki- iravine, na ganigani matamketa wowone da nawanawadiye inakita, na noko barena in- akoughanuni, bi gegha yana kasunugha Aneyina iniwaghasineni da yami bare kamodiye inarughu da natunatumi tomotomoyidi tubugha-yainidi inirabobodina.

²⁴ Mmkodi wonawiiyoyowana konakabi- sisirena nonovedi kiiravimiye, tami da nosinosimi. ²⁵ Raghanina Yawe God meko

tanavina ivisuwona da inaveremi na name konarughuna, mmko porayina bodu nunudigha konaberabera. ²⁶ Raghanina natunatumi sinitarakiiyanemi bo, ‘Mmko porayina yana basuna awaki tami biidi?’ ²⁷ Na konawona bo, ‘Mmkona **Koughanu** suwarina Yawe God biidi, iiyabo naghove Ijiptne yada bare iverakoughanudi da inuwatawanidi bi Ijipt damdi natunatudi tomotomogha tubughayainidi iunugha raghanine.’ ” Wasina bi wawaya sipepeta Yawe biidi da sikabepepi.

²⁸ Na Isrel damdi sinagho da metagha Yawe God, Mosis da Eron iwonedni na naboni sibera.

Ededa tomotomogha tubugha-yainidi sirabobo

²⁹ Pomkam basuve na Yawe God Ijipt kubure tubugha-yainidi tupadi iunugha, dagudagune na kiiwawo natuna tomogha tubugha-yainina gwabine idagu, iiyabo wiikiwawo gawarina iyakabina, bi iyowogha inagho biwa kabikabina biwa gawarina kamone, natuna tubughayainina, da kate ribiribi natunatudi tubughayainidi tupadi. ³⁰ Bi nubabasuve na kiiwawo, yana bagibagi babadidi ghamaghamadi yawata da kate Ijipt damdi tupadi simatakana sigeghomiiri, bi nama Ijipt kamone na duu siyapa ghamana, kiiravine getana bare nama wawaya raborabobona iyakabiwiidina.

Kanibutaveyana

³¹ Wasina bi Ijipt kana kiiwawo nubabasuve Mosis da Eron ikwatuvedi sipiika bi iwonedni bo, “Kogeghomiiri! Yagu wawaya kokuyovedi, tami

da Isrel damdi! Konagho, yagu kubura kokanibutaveni da Yawe God konakabepepi metagha kovibabana. ³² Yami sip, gout da kau tupadi korutayina, konagho, metagha kowonana. Bi kate yami God kovibabiini da wiimiiseyana in-averegu.”

³³ Na Ijipt damdi siruwiiyaininagha da Isrel damdi yadi kubura siyakanibutaveni, siwona bo, “Meboda gekonanona, toumii tupamii kanarabobo.”

³⁷ Wasina noko raghanine Isrel damdi Rame-sis kwanatuna sikuyoveni bi kayegha sitouya siyanono Sukot kubure. Na tomotomogha yadi 600,000, bi wasiwasike da ededa na gegha kabikabiyawa wiikapudina. ³⁸ Wawaya korotodi iya-wogha gegha Isrel damdi na yawata sinagho, sip, gout da kau peyaridi yawata. ³⁹ Raghanine Ijipt damdi sikwavinidi na toudi siviyaianinagha da gegha taraboga meme da kadi kam siyak-abikuya, bi parawa wamiwamiridi gegha yist teya sikawara. Na nokodi parawa wamiwamiridi gegha yist kamodiye na toudima bred ben-abenadi sigibu.

⁴⁰ Isrel damdi na bodu yadi 430 Ijipt kubura kamone simakae bi muriye sikanibutaveyana.

Koughanu porayina siradi

⁴³ Yawe God, Mosis da Eron iwonedo bo, “**Koughanu** porayina siradi mmakatanidi: kuburawiiyata wawayidi gesinakanina. ⁴⁴ Yami wiibagubagurana mekodi manema kogimona

na sinakani, bi dagudagune na **sinibori** konaveredi. ⁴⁵ Kuburawiibata damdi iiyawogha samakamake gubaguba kamomiye da kate bagibagi wawayidi iiyawogha kwiimiisanidi na, gesinakanina. ⁴⁶ Tami Koughanu nigenigena bare tanagha kamone konakani, bi iyuvina getana noko barenama konakawari konakanibu maghatarena, bo gegha irikena tana konagiinina. ⁴⁷ Isrel dammi tupami mmko Koughanu porayina konakani.”

13

Ededa tubugha-yainidi tore iriredi

¹ Wasina bi Yawe God, Mosis iwoneni bo, ² “Tomotomogha tubugha-yanidi tupadi kutoura irirana kiiraviguve. Bi Isrel damna kamodiye na tomotomogha tubugha-yainidi tupadi, meboda wawaya bo ribiribi, na tagu rapeguve.”

Mosis, Isrel damdi iwoned.

¹¹ “Yawe God inakabimi, konanagho Kenen damdi yadi kubure da inaveremi, metagha nosiniminakim ivisuwonedina. Raghanina mmko berana inaberana ¹² tami natunatumi tubugha-yainidi da ribiribi natunatudi tubugha-yainidi na Yawe God konapuyoni. Ribiribi makidi mekodi tubugha-yainidi tupadi na rapene. ¹³ Bi donki tubugha-yainina wasana na nigenigema Yawe God konimiisaneni naboni donki kanamiisana da konakabi mayeni. Bi memeda donki tubugha-yainina gegha konimiisana da konagimona mayeni na kanighona koturaviroyi. Bi natunatumi tomotomogha tubugha-yainidi na konimiisana da konagimona mayedi.

¹⁴ Raghani muriye natunatumi sinitaraki-
 iyanemi, ‘Awaki kiiravine mmko berana tabera?’
 Na konawonedi bo, ‘Yawe God yana maragata
 ghamanama Ijipt kuburinama irutayinida
 takanibutaveyana, bi noko kuburine tabagibagi
 naboni bagubagurana. ¹⁵ Bi Ijipt kana kiiwawo
 nuwanuwana ikotakii na geiyiwaghasineda da
 taya kanibutaveyana, na Yawe God totomogha
 tubugha-yainidi Ijipt tanavina kamone iunugha,
 wawaya da ribiribi tupadi yawata. Noko
 kiiravine touda totomogha tubugha-yainidi
 tupadi Yawe God biidi tasuwasuwara, bi
 natunatuda tubugha-yainidi tagimogimona
 da tiiveramaghamayedi.’ ¹⁶ Mmko berana na
 wonawiinoghota, naboni matakirina imamiye
 bo kounagha maitepamiye, da Yawe God
 yana maragata ghamanama Ijipt tanavinama
 ivikanibueda.”

²⁰ Noko murine Sukot kubura sikuyoveni
 sinagho mayaba kawabarane kubura Itemne siv-
 itaki. ²¹ Yawe God na iyinaghonagho, gabudare
 na uwa ware madasoru kamone bi iyinagho
 iyanono, bi nubabasuve na keyama pepana
 ware madasoru kamone bi iyinagho iyanono da
 yeghana iyavereveredi. Bi mmko kedane na
 rubana gabudare da nubabasuve siyapeepewa.

14

Ijipt kana Kiiwawo Isrel damdi irukwavinidi

⁵ Wasina, raghanina kiiwawo siwoneni da Is-
 rel damdi sivera, na yana bagibagi damdi kadi

babada ghamaghamadi teya yadi noghota siwamiri siwona bo, “Mmko awaki berana tabera? Nokodi Isrel damdi taviwaghasinedi sinagho na kata gesinabagibagiyena mayedana!” ⁶ Wasina bi kiiwawo yana seriyot ikabununagha da iyo wawayidi iyouna. ⁷ Bi nuwanuwana seriyotidi miisedi yadi 600 iyouna da kate Ijipt kana seriyot mududi, tatadigegha na ere aviya badana. ⁸ Bi Yawe God, Ijipt kiiwawona iberani da nuwanuwana ikotakii, na Isrel damdi iverakwavinidi inagho. Bi Isrel damdi na nuwanuwadi torane bi siyakanikanibutaveyana. ⁹ Na Ijipt damdi siverakwavinidi sinagho - kiiwawo, yana seriyot, iyo tomotomogha hosiye tupadi, da iyo tomotomogha kayegha bi kubura Pi-ahirotna sikabitawanidi, Yegii Idurina ririne meme sivitakina, kubura Baal-Jipon ririne.

¹⁰ Raghanina Isrel damdi sikita bi Ijipt kana kiiwawo yana aviya damdi yawata nada siyitutuwiikabikabidi, na sinaghara kirakii da wiwiita kiiravine Yawe God biidi sidou. ¹¹ Na Mosis siwoneni bo, “Ijiptne karawaga gegha, kiiravine na mabo kupiikemii mayabe da kanarabobo? Awaki berana kubera da Ijiptma kuvikanibuvemii? ¹² Raghanina Ijiptne taya makamakena kawonem bo, ‘Kuyovemii, da Ijipt damdi kana bagibagiyedi!’ Bi Ijipt damdi yadi wiibagubagurana kayamakae na iyamiise, bi gemayabe rabobo biidi!”

¹³ Bi Mosis iwonedi bo, “Gegha konanagharana! Yami miimiiriye komiiri bi konakita da awaki Yawe God inabera da kata iniyawiimi. Bi mmkodi Ijipt damdi kata kokitakitadi, na

gekonakita mayedina. ¹⁴ Yawe God kiiravimiye inirouwa, bi getana awaki konaberana, komake wiiraborabobo.”

Isrel naghara sivera yegii sivera rughuwoneni

¹⁵ Wasina bi Yawe God Mosis iwoneni bo, “Awaki kiiravine Tagu biidi kwaduudu? Isrel damdi kuwonedo sinanagho. ¹⁶ Yam dighona kurukabepi bi yegiiye kukoghasi inakanibu da yegii inatupayarayi bi Isrel dammi tanawa kanakananagha konapepewa rughuwona. ¹⁷ Kukita, tagu, Ijipt damdi nuwanuwadi anikotakiidi da murimigha sinakivinimi sinayowogha yegiiye. Bi Ijipt kana kiiwawo, yana seriyot, iyo tomotomogha hosiye anageiwayidi, na wawaya sinakabepepigu. ¹⁸ Raghanina kiiwawo, yana seriyot da iyo tomotomogha hosiye anageiwayidi na Ijipt damdi sinakovi da Taguna Yawe God.”

¹⁹ Wasina bi God yana Aneya, Isrel damdi naghodiye iyanono, na ivituramiiriyeni bi ivera-magha muridiye. Bi uuwa ware madasoru naghodiye iyanono, na bada ivimuritayina da muridiye imiiri. ²⁰ Bi uuwa, Ijipt damdi da Isrel damdi basudiye imiiriyarayidi. Noko nubabasune wiididibara Ijipt damdi iveredi, bi yeghana Isrel damdi iveredi, kiiravine na noko nubabasu gurigurina Ijipt damdi da Isrel damdi gerubadi siyimiiriruriya kabivivirana.

²¹ Wasina bi Mosis imana ikoghasi ikanibu yegiiye, na Yawe God raghani matana yanununa maragasina ivipora, da noko nubabasu gurigurina yegii itapini da ivibogabogae, da tanawa

kanakanana itubugha. ²² Bi Isrel damdi tanawa kanakanane sipepewa rughuwona, bi rarima ware papa naboni katiiyadiye da dugediye siyamiimiiri.

²³ Wasina bi Ijpt damdi Isrel siverakwavinidi - kiiwawo yana hosi, seriyot da iyo tomotomogha hosiye tupadi muridigha siyowogha yegii kamone. ²⁴ Bi raghani boriboriye Yawe God uuwa da keyama madasoru kamodima, ikayogenara Ijpt damdi biiyadi da ikasiwiineghaneghadi. ²⁵ Yadi seriyot kayedi ibera da sitamotave-taveyana, da gerubana siyaverana. Na Ijpt damdi siwona bo, “Yawe God na Isrel damdi yiwiitedi, da touda Ijpt damda yiaviyeda, na kokayotanavera magha!”

²⁶ Wasina bi Yawe God, Mosis iwonena mayeni bo, “Imam kukoghasi inakanibu yegiiye da yegii inanoveramagha, bi Ijpt damdi yadi seriyot da iyo tomotomogha hosiye inakutuvidi.” ²⁷ Na Mosis imana ikoghasi ikanibu yegiiye, bi raghani ibori na yegiina iveramagha kana gaware da ikasiwiikapu mayeni. Ijpt damdi sivimatipo da siyaverataveyana, bi gegha, Yawe God yegiiye ivitavenayowoyowoyedi. ²⁸ Rarimina iveramagha ikasiwiikapu da kana gaware na Ijpt damdi mekodi Isrel damdi sikivinidi siyowogha yegiiye na tupadi ikutuvidi. Nokodi seriyot, iyo tomotomogha hosiye da iyo damdi getana da siyayawana.

³¹ Raghanina Isrel damdi Yawe God yana maragata ghamana sikita, da metagha Ijpt damdi igeiwayidi, na sikabikuwayena kirakiyiye bi yadi

wiitumaghana touna da yana wiitamariyana Mosis gwabidiye sitore.

15

Mosis kana ayi

¹ Wasina bi Mosis da Isrel damdi Yawe God biidi mmko ayinama sikabepepa, mma naboni sitawora,

“Tagu, Yawe God anakabepepi,
basuna kana aviya parapa igeiwayidi;
bi hosi da seriyot ere aviya badadi
yegiiye ivitavenayowoyedi.

² Yawe God na kagu wiiwiita maragasina na ayima anakabepepi;
touna iviyawiigu.

Touna na yagu God na anakabepepi,
bi tamagunaki yana God na
anakabikuwayeni.

³ Kana waghawagha na Yawe God
bi touna wiiyogha tomoyina.

⁴ Ijpt kana kiiwawo yana seriyot da iyo totomogha
yegiiye ivitavenayowoyedi;
bi kiiwawo yana babada miisedi
Yegii Idurine iviniudonadi.

⁵ Bi rarima wautapudi isowodi;
na sinibuka siyowogha sinagho
yegii dibune ware akima.

⁶ Oo Yawe God, katiyam na ivimaragata kirakii;
bi yam maragatama na aviya damdi kuvitugaogaoworidi.

- 7 Tam wiisuwona kugekirakii na
noko biidi kam aviya kugeiwayidi.
Yam nuwapughu kuvikanibuveni na
iviberodi ware keyama rei iyakararakasina
naboni.
- 8 Yawiimma yegii kuveni na
rarima ivitaghota ghoma mayeni,
bi yabarata simiirikikita ware papa;
bi rarima wautapudi yegii nuwanuwane na
sikakokako.
- 9 Bi aviya damdi siwona bo, ‘Kanaverakwavinidi,
da kana kabitawanidi,
yadi moura tupadi kanayouna
bi kate awaki kakayokayowana na kanay-
ouna,
yama seri kanatayina kanikanibuwana da ka-
nunugha.’
- 10 Bi gegha da, yawiimma yegii kuvenatatabi
na isowomumudi;
da yabarata maragasidi kamodiye
sinibuka ware akima vitadi.
- 11 Yawe God, god tana meme tam naboni bo?
Gegha!
Tam wiisuwona kabikabikuwayim,
yam maragata iragata na kanaghanagharem,
bi **berakayowiiwiiyaka** kwaberabera!
- 12 Tam katiyam kukoghasi ikanibu,
na kubura kawana itatari da kam aviya ivi-
tonanidi.
- 13 Yam nuwayuyuna nuwakayowaninama, kuvi-
suwona na naboni da,

- yam wawaya kuvinaghovemii,
 toumii kama aviya gwabidima kuviyawiiimiina.
 Tam yam maragatama kuvinaghovemii
 tanagho
 gawara kabikabikuwayine meme kwamakamak-
 ena.
- 14 Dam mududi awaki kuberana sisiyidi si-
 waiyana na naghara ikabidi.
 Pilistiya damdi naghara ghamana ivibonu-
 vidi;
- 15 Idom kubura kana dogadogara sinaghara ki-
 rakii;
 bi Moab kubura kana babada gham-
 aghamadi
 sinaghara na siyakirokiroro;
 bi Kenen damdi tupadi yadi noghota ibeku da
 gesiyimaragatana.
- 16 Naghara ghamanakina tupadi debadiye ibeku.
 Oo Yawe God, yam maragata ghamana sikita
 na simiiri waghata ware akima,
 patana da toumii yam wawaya
 kapepewa da kaveratupiiredi,
 nokodi wawaya wiibaguranama kugimona
 mayemiina.
- 17 Yawe God, tam kunakabirughuvedi
 da koya rapemve debane sinamake,
 meko gawarina kuvineyi da kunamakena,
 gawara kabikabikuwayina touna imamma
 kuberana.
- 18 Yawe God na inikiiwawo waghata.”
- 19 Isrel damdi yegii sirughuwoneni tanawa
 kanakananagha sipepewa. Bi raghanine Ijpt
 kana kiiwawo yana hosi da seriyot bi kate seriyot

kadi babada yegii kamone siyowogha, na Yawe God rarima ikabiwiiveramayi da tupadi isowomumudi.

Miriyam kana ayi

²⁰ Eron toghanaru Miriyam na **peroveta** wasikena tana. Bi inawa gisina ikabi bi wasiwasike mududi yawata sikanibu da inavidi gisigisidi siyarourouwa bi siyarikuriku.

²¹ Miriyam mma naboni itawora,
 “Yawe God ayima tanakabepepi,
 kiiravine kana aviya parapa igeiwayidi,
 basuna hosi da seriyot ere aviya badadi
 yegiiye ivitavenayowoyedi.”

Rarima berona imiise magha

²² Wasina bi Mosis, Isrel damdi ivinaghovedi da Yegii Idurina sikuyoveni bi sinagho sirughu Sur mayabine. Bi gabudara aroba mayabe sipepewa bi getana rarima siyabananina. ²³ Bi raghanina sipiika Mara kubure na rarima sibanani, bi damina na ibero kirakii na gerubana siyaniuni (Noko biidi gawarina sikwatuveni Mara).*

²⁴ Na wawaya Mosis biidi siyagwinigwini, siya-wonawona bo, “Katana awaki tananiuna?”

²⁵ Na Mosis wiiwiita kiiravine irupari Yawe God biidi na kii raghana gisina iviyeveveni. Raghanina Mosis kiina raghana ivitavenayowoyeni rarima kamone, na rarimina iwaratete ninina kiiravine.

---

* **15:23:** Hibru yadi gamoma mara yana basuna tomatoma.

Noko gawarine Yawe God wawaya yadi makamake siradi iveredi, bi iruyaghadi da iyakita memeda siyakabisisireni bo gegha. ²⁶ Na iwona bo, “Memeda yagu sisiya konawaiyana wiimasi bi yagu noghota miisedi konakivina da yagu gwara konakabisisiredi, na gubagidi mayimayiyidi gegha anaveremina ware Ijpt damdi averedina. Tagu na Yawe God, iiyabo yaberami da koyawa.”

²⁷ Muriye na sipiika Elim kubure. Noko gawarine na wusira yadi 12 bi kate notuveya kiidi yadi 70. Bi nama rarima ririne sivitaki.

16

God mayabe kam ivereyana

¹ Wasina bi Isrel damdi tupadi Elim kubura sikuyoveni bi sikanibu sinagho mayaba kana waghawagha Sin, nama Elim da Sainai Koyana bi basudiye. Noko gawarine na gabudara 15 nawaravi wiibatane bi siverakanibu, nokona nawaravi tana ikovi Ijpt kubura sikuyoveni bi murine.*

² Isrel damdi noko gawarine Mosis da Eron biyadi bada sigwinimagha.

³ Siwonedo bo, “Kakayoveni da Yawe God naghove iyiunuyimii raghanine Ijptne kaya makamakena. Name kamakeyowogha da iyuwa kakam bi kate yama kayowana kamdi mududi. Bi gegha da kokabi kanibuvemii mabo mayabe na vitonanama kanarabobo.”

---

* **16:1:** Isrel damdi na gabudara yadi 15 nawaravi tana kamone bi Ijpt kubura sikuyoveni.

⁴ Wasina bi Yawe God, Mosis iwoneni bo, “Kuwaiyana! Tagu abamama kam anipora kiiravimiye inayowogha ware amra. Gabudara patepatena wawaya sinakanibu da noko gabudarina kawagha rubane kam sinameka. Mmko kedane na anarubudi bi anakita, memeda gamogu sinakivini bo gegha. ⁵ Bi gabudara 6 na kam sinameka kirakii gabudara 2 rubadiye bi sinakabikuya.”

¹¹ Yawe God, Mosis iwonena mayeni bo, ¹² “Isrel damdi yadi gwini awaiyaneni. Na kuwoned, ‘Ravidi pompomve tami iyuwa konakam, bi didibare na kam tupadi kokayokayowana na konakam. Wasina bi konakovi da Tagu na Yawe, yami God.’”

¹³ Noko ravidine manu gisigisi kadi waghawagha kweal† peyaridi sirowogha sirughu da meme wawaya siyamakamake na name sitowa, bi didibare na youra tanawa tupana ivibedibedi. ¹⁴ Raghanina yourina ikanakana, na sawara tana ware yapukare bi nenanenadi sirumaghatara dobodobo debane. ¹⁵ Raghanina Isrel damdi sikitana, gesiyakovi da awaki na sivitarakiiyana vivirana bo, “Mmko awaki?”

Na Mosis iwonedi bo, “Kamna makatanina Yawe God iveremi da konakani. ¹⁶ Mmkodi na Yawe God yana wonawiiyoyowana, ‘Wawaya tanagha kamdi rubane inameka da inakam. Bi

---

† **16:13:** Kweal touna manu tana kana kita ware kivivi bi Isrel damdi mayabe siya peepewa na siya kanikani.

oma tanagha irigina wawaya tanagha rubane in-ayouna da yana kiregoru kamone kiiravidiye.’”†

¹⁷ Na Isrel damdi God metagha iwonedina naboni sibera, da wawaya mududi simeka kirakii, bi mududi na viyagha. ¹⁸ Bi raghanina sikabirubatadi, na wawaya tupana wasina rubadiye. Iiyawogha simeka kirakii na gesiyipuwatana, bi iiyawogha viyagha simeka na rubae. Rakaraka nunudigha na awaki sikayovenina sikabi.

¹⁹ Wasina bi Mosis iwonedni bo, “Getana iiyabo kamdi inakabitawana maram kiiravine.” ²⁰ Bi gegha da, Isrel damdi gesiyawaiyaneni. Na wawaya viya kam muduna sivipuwata patana da raghani ibori, bi gegha, kamdi simotamota da siyabowabowa, na Mosis nuwanuwana ipughu wawaya biiyadi.

²¹ Didibara nunudigha wawaya kamdi rubae siyamekameka da kam kiiravine, bi raghanine gabudara iyamuyamuya na kamdi mekodi gesiyamekana sitamoguda da simomogha. ²² Bi gabudara 6 kamone na wawaya kam simeka kirakii gabudara 2 rubane bi wawaya tatadigegha na oma 2 rubadiye. Wawaya kadi babada ghamaghamadi tupadi sipiika Mosis biidi da mmko berana kiiravine siwoneni. ²³ Na Mosis iwonedni bo, “Mmkona Yawe God yana sisiya bagibagina, ‘Maram na gabudara meko Yawe God tana kabikuwayeni, bi gabudarina na kabikabikuwayina da taniyawiiitaveyana pom. Awakigha konagibu, na kata kogibu bi awakigha konitawogha, na

† **16:16:** Hibru yadi sisiya oma tanagha na 2 litas rubana.

16:23: Exo 20:8-11

kata kovitawogha. Bi mekodi konakabitoura na kokabitawana da maram didibare.’ ”

²⁴ Na nokodi kam kabiwiiriyidi wawaya sikabitawana patana da raghani ibori, metagha Mosis iwonedina, da gesiyabowa bo siyamotamotana. ²⁵ Wasina bi Mosis iwona bo, “Kata konakani, basuna katana **wiiyawiiitaveyana gabudarina** Yawe God biidi na kam kate gegha taki kubune konabanana. ²⁶ Tami gabudara 6 kamodiye kam konituwiitaghoma, bi gabudara 7 na wiiyawiiitaveyana gabudarine na kate gegha kam konabanana.”

²⁷ Bi gabudara 7 na wawaya mududi sikanibu kam siyameka, bi getana, sirubodakawa.

²⁸ Na Yawe God, Mosis iwoneni bo, “Wawaya kuwoned, Raghani viya yagu wiiyeveveyana da yagu gwara kivinidi konasinighiiyana?”

²⁹ Konoghosi da wiiyawiiitaveyana gabudarina na Yawe God yana puyo tami biiyadi. Noko kiiravine gabudara 6 kamone na gabudara 2 kanayaku ikabi kiiravine na kam iveremi, na gabudara 2 rubadiye konakam. Bi wiiyawiiitaveyana gabudarine, na tupami bareye konamake. Bi gegha tana iiyabo gabudara 7 kamone na kam inamekana. ³⁰ Wasina bi gabudara 7 kamone wawaya getana kam siyamekana. ³¹ Isrel damdi mmko kamna sikwativeni da *mana*. §

³⁵ Na Isrel damdi bodu 40 kamone mana sikani, patana da Kenen tanavine siverakanibu, kubura meme siyamakewaghatana.

---

§ **16:31:** Hibu yadi gamoma Mana waiyanina naboni sisiya “Mmko awaki?” **16:35:** Jos 5:12

17

Akimama rarima iwusira ikanibu

¹ Wasina bi Isrel damdi mayaba kana waghawagha Sin sikuyoveni. Bi Yawe God gamone, na gawara siyamakamake wiipepewa. Da Repidim kubure sivitaki, bi name na rarima gegha da wawaya siyaniuna.

² Na Mosis teya sivigamowana siwona bo, “Rarima kuvereda tananina!” Bi Mosis iwona bo, “Awaki biidi tagu yawata tiigamowana? Bi awaki kiiravine Yawe God koruburubuni?”

³ Bi gegha da wawaya kanighodi sirugaowora kirakii, na Mosis biidi sigwini siwona bo, “Awaki kiiravine Ijpt kuburinama kukabi kanibuvemii? Bo, toumii, natunatumii da yama ribiribi kanigho rugaoworama kunirabobomii?”

⁴ Wasina bi Mosis, irupari wiimaragata Yawe God biidi, “Awaki anabera mmkodi damdi bi-iyadi? Bi sikabunagha da akimama sinarouyigu.”

⁵ Na Yawe God, Mosis iwoneni bo, “Yam dighona kabi, mekoma Nail rarimina kurouvina bi wawaya kimuriyedi naghodiye kupepewa. Bi Isrel kana dogadogara mududi kuyouna da sinikapuvem, bi konanagho. ⁶ Na Sainai kubure naghomiye akima debane anamiimiiri. Na akim-ina kunarouvi, da rarima inakanibu wawaya kiiravidiye da sinaniuna.” Mosis mma naboni Isrel kana dogadogara matadiye bera iberi.

⁷ Na gawarina ikwatuvedi Massa* da Meriba,† basuna name Isrel damdi Mosis teya sivigamowana da Yawe God sirubuni, siyawonawona bo, “Yawe God mma touda yawata bo gegha?”

Dam Isrel, Amelek damdi teya siniyogha

⁸ Wasina bi Amelek damdi sigogona sipiika Repidimne Isrel damdi biiyadi. ⁹ Na Mosis, Josuwa iwonenini bo, “Tomotomogha kiiravidae kuvinegha. Bi konagho da Amelek damdi teya konirouwa. Bi maram, na Yawe God yana dighona na imaguve bi koya debane anamiiri.”

¹⁰ Mosis metagha iwona, na naboni Josuwa ibera, bi Amelek yadi wiiyogha damdi teya sivirouwa. Bi raghanina tanagha, bada Mosis, Eron da Hur sinagho sigae koya debane. ¹¹ Raghanina Mosis imana da dighona irukabekabepa sigae kidamove simakewiiguri, na Isrel wiiyogha damdi turadi siyageegeeiwayidi, bi raghanine imana iyatutoura yowoghana, na Amelek wiiyogha damdi turadi siyageegeeiwayidi. ¹² Bi raghanina Mosis imana siyamameyana, da gerubana iyarukabepa siyagae, na Eron da Hur akima sikabi da Mosis rogune sitore da debane iyamakekira bi ririne sivimiiri nawaneni da imana sirukabekabepa, na imana gesiyidagudagu patana da gabudara imakepowa. ¹³ Bi mmko kedane na Josuwa yana wawaya teya yadi serima Amelek wiiyogha damdi sigeiwayidi.

---

* **17:7:** Hibru yadi gamoma sisiya Massa yana basuna na rubu.

† **17:7:** Hibru yadi gamoma sisiya Meriba yana basuna na wiigamowana.

18

Jetro ivikiiwaga Mosis biidi

¹ Mosis rawananaki Jetro, na Midiyan kubura kana prist bi sisiya iwaiyana da Yawe God awaki tupana ibera Mosis da Isrel damdi kiiravidiye, bi kate metagha ivinaghovedi raghanine Ijipt sikanibutavenina.

⁵ Bi Jetro, na Mosis wavinena da natunatum tomotomoyidi yadi bata yawata sipiika mayabe Yawe God yana koyaye, meme Mosis iyamaka-makena. ⁶ Muriye da iyaverakanibu na Mosis yana sisiya iwonataveni iwona bo, “Tagu, Jetro, rawamnaki bi wavinem da natunatum tomotomoyidi yadi bata yawata kapiipiika kana kitam.”

⁷ Bi raghanina siverakanibu, na Mosis ikanibu da rawananaki iyikiikiiveni, na naghone ipepeta iyowogha, bi imaghani. Wasina sivikiikiiwa kabivivirana, bi sirughu Mosis yana kiregoru kamone. ⁸ Mosis, rawananaki iwoneni da awaki beradi tupana Yawe God ibera Ijipt damdi da yadi kiiwawo biidi, da Isrel damdi iyiyawiidi na kiiravine. Bi kate iwonena mayeni da kedae wawaya nuwapoyaye sikabikwarakwara na kiiravine bi kate metagha Yawe God iviwiitedina. ⁹ Wasina bi Jetro bera miisedi sisiyidi tupadi iwaiyana bi kate Yawe God awaki ibera dam Isrel biiyadi raghanina Ijipt damdi yadi maragatama iviyawiidi kiiravine, na ivinuwamiise.

¹⁰ Na Jetro iwona bo, “Tagu, Yawe God akabekabepepi basuna Ijipt damdi gwabidima da Ijipt kana kiiwawo gwabinama iviyawiimina. Bi wiisuwona Ijipt damdi yadi maragatama na Isrel

iviyawiimi. ¹¹ Bi kata akovi da Yawe God na ivimaragata kirakii genaboni god tupadi mekodigha wawaya sapeepetedina, basuna Ijpt damdi siyatoretoegegeeyedi da yana wawaya siyikayotaketowanedi raghanine, na iviyawiidi.”

Jetro, Mosis iwonawiiyoyowaneni

¹³ Raghani ibori, na Mosis wiitupawamiwamira abamakamakene imakeyowogha da wawaya yadi wiikawakereyana iyawaiyana, toudi kana didibara naghone simiiri patana da iravidi.

¹⁴ Raghanina rawananaki ikita da awaki tupana iyaberabera wawaya biiyadi na iwona bo, “Mmko awaki kwaberabera wawaya kiiravidiye? Awaki biidi mmko bagibagina tamduma kwaberabera, na wawaya kana didibara siyamiimiiri patana da iravidi?”

¹⁵ Na Mosis iwonabodeyana bo, “Mmko aberaberana basuna wawaya sapiika tagu biidi bi akowa sakabi da awaki Yawe God yawiiwiinedi da sinabera. ¹⁶ Raghanina wawaya yadi 2 sikawakereyana, na sapiika tagu biidi bi anuwagiura da mekona wasina, bi Yawe God yana wiyeveveyana da sira awonaveredi.”

¹⁷ Wasina bi Mosis rawananaki Jetro iwona bo, “Mmkona gebera miisena kuyaberaberana.

¹⁸ Mmko bagibagina na ivita kirakii da tamduma kuyabera. Tam da wawaya tupadi konamameyemi. ¹⁹ Na kuwaiyanegu bi anawonawiiyoyowanem, bi Yawe God na yawata gwabimve. Bi wawaya wasadi na imiise kirakii da tam kiiravidiye na Yawe God biidi kunisisiya bi yadi wiikawakereyana kunimaghamaghatareni. ²⁰ Yawe

God yana wiiyeveveyana da sira kuwonaveredi, bi makamake yawana kunawonawiiyevevedi da awaki kate sinabera. ²¹ Bi kate wawaya tupadi kamodima tomotomogha nuwanuwagiuridi kuvinegha bi kutoredi da wawaya sininaghovedi: mududi wawaya yadi 1,000 sinibadedi, mududi yadi 100, mududi yadi 50 bi mududi yadi 10 sinibadedi. Tomotomogha mekodigha God sakabikabikarawayenina kuvineyidi, iiyawogha kwiitumaghanedina bi gegha wiinuwatayina manedi kabiwiikowoye wawaya gwabidima sinayouna wapawapana. ²² Bi nonowa wawaya yadi wiikawakereyana sinanuwagiureyana. Wiikawakereyana piropirodi na sinapiikedi tam biidi, bi wiikawakereyana gisigisidi na toudi wosina sinanuwagiureyana. Bi siniwiitem da vitana konakawari, na berana inatekateka tam biidi. ²³ Mmko kunaberana Yawe God ininaghovem, da gegha kunamameyemna, bi mmkodi wawaya tupadi sinanagho yadi bareye da nuwaruririyen sinamakae.”

²⁴ Na Mosis rawananaki Jetro yana wonawiiyoyowana iwaiyaneni da berana ibera. ²⁵ Dam Isrel kamonama tomotomogha nuwanuwagiuridi mududi ivinegha, bi itoredi da wawaya siy-inaghovedi: mududi wawaya yadi 1,000 siyibadedi, mududi 100, mududi 50, bi mududi na wawaya yadi 10 siyibadedi. ²⁶ Mmkodi babadidi na nonowa wawaya yadi wiikawakereyana siyakabikabi wiitotomana. Bi wiikawakereyana piropirodi na siyapiipiikedi Mosis biidi bi toudi wosina na wiikawakereyana gisigisidi siyanuwanuwagiureyana.

²⁷ Wasina bi mmko murine, na Mosis rawananaki ivikukuveni bi Jetro iveramagha yana kubure.

19

Yawe God ividebena mayeni Sainai koyane

² Wasina bi Isrel damdi Repidim kubura sikuyoveni bi sinagho mayaba kana waghawagha Sainaima. Da name Sainai Koyana kayene sivitaki, ³ bi Mosis igae koyae da God yawata siyibanana. Yawe God koyama ikwatuveni da Jeikap nosinosina, Isrel damdi iyawonedi bo, ⁴ “Tami wosina kokita da Ijipt damdi biiyadi awaki abera bi kwakovi da metagha akawarimi ware kakaka natunatuna mabenama yakawakawaridi na naboni, da apiikemi mabo tagu biidi. ⁵ Meboda konakabisisiregu bi yagu wiiwaghasina maragasina konakabitawani, na wasina tami na tagu wosina yagu wawaya. Kubura tupana na rapeguve bi gegha da dam tupadi kamodima na anavineyimi da yagu wiivinevinegha wawayimi. ⁶ Bi konabigegu da naboni **prist** bagibagina konabera patapata, bi kami dam na atoretaveni kiiraviguve da tagu kawagha yagu wawaya. Wasina mmkodi sisiyidi Isrel damdi kuwonedi.”

⁷ Na Mosis koyama iyowogha bi Isrel damdi kadi babada ikwatu wiitaghomidi, bi bera tupana iwonedi metagha Yawe God iwonenina. ⁸ Wasina bi wawaya tupana siwonabodeyana bo, “Bera tupana kanabera metagha Yawe God iwonana.”

Na Mosis yadi wonabodeyana Yawe God biidi iwonavereni.

⁹ Na Yawe God, Mosis iwoneni bo, “Tagu karekarewa kamodigha anapiika kurim, bi wawaya sinawaiyanegu tam teya tanisisiya na nonowa sinigeruvem.” Wasina bi Mosis, Yawe God ivimaghamaghatareni da metagha wawaya siwonabodeyana. ¹⁰ Na Yawe God iwona bo, “Kuyowogha wawaya biiyadi bi kuwonedida da kabepepigu kiiravine kata da maram sinakabununagha mayedi. Kadi gara sinakogha ¹¹ bi sinakabunagha gabudara wiiarobina kiiravine, basuna noko gabudarine wawaya tupana matadiye bi anayowogha Sainai Koyane. ¹² Koyana barata kutore da wawaya gesinighanunina. Bi kuwonedida da sinakoyagha yaporidi! Da gegha koyane sinage bo sinanagho ririnena. Iiyabo inanagho koyane bi kayenama initutowoyi na inarabobo. ¹³ Memeda wawaya bo ribiribi barata inighanuni, na gekona kabitowoyina, bi iyoma bo akimama kona kasunuyi. Bi gegha, raghanina gisumani gamona konawaiyaneni, na wasina bi wawaya sinanagho koyana kayene.”

¹⁴ Wasina bi Mosis koyama iyowogha bi wawaya iwonedida da kadi gara sinakogha da siyakabununagha mayedi God kabepepina kiiravine. ¹⁵ Na iwonedida bo, “Gabudara wiiarobina kiiravine kokabununagha bi kata da inanagho noko gabudarine na gekonimumuranana.”

¹⁶ Gabudara wiiarobine, didibare na namanamara da warikayakeya sidagu, bi koyae karekarewa sirumaghata, da gisumani

gamona ghamana siwaiyaneni, na wawaya nama makamakedi naghara ikabidi na sikiroro. ¹⁷ Mosis ivinaghovedi taki sikanibutaveni da God teya siyibanana, na koyana kayene simiiri. ¹⁸ Sainai Koyana tupana buu isowomumu, basuna Yawe God debanagha iyowogha keyama naboni. Bi buuna igae na ware brik sagabugabuna na naboni, da koyana tupana ivinukenuke, ¹⁹ bi gisumani gamona iragata kamokamogha. Wasina bi Mosis ivisisiya, na God gamo ghamanama iwonabodeyana warikeyakeya naboni. ²⁰ Yawe God iyowogha Sainai Koyana debane bi Mosis ikwatuvani bo, “Mabo kugae,” na Mosis igae koya debane da Yawe God teya siyibanana.

20

Gwara yadi ten

- ¹ Wasina bi God mmkodi sisiyama ivisisiya bo,
- ² “Taguna Yawe yami God, bi Ijpt kuburama akabikanibuvemi, meme tami koyibagubaguranana.
- ³ Tami god mududi gegha konakabepepidina, tagu kawagha konakabepepigu.
- ⁴ Gegha tarabiibiisaka kiiravimiye konabera mekodi kadikita naboni sawara abama kamone bo kubura debane bo rogune yegii kamonena. ⁵ Gekona pepetedi bo konakabepepidina, basuna Taguna Yawe yami God bi geaniwaghasinemi da wasagu konakabepepidina. Tagu wawaya sinisinighi-ighiiyegu na aro anaveredi bi mmko arona

inanagho wiiwoneni natunatudi bi tubu-
tubudi da nosinosidi biiyadi. ⁶ Bi memeda
koni nuwayuyunegu da yagu gwara kon-
akabisisiredi na aninuwayuyunena wiikaru-
vemi bi kate nosinosimi yawata kimta 1,000
murine kiiravidiye.

⁷ Gegha kagu waghawagha konabera da ini-
waghawagha wapawapa, kiiravine Tagu na,
Yawe yami God, bi iiyabo kagu waghawagha
inabera da iniwaghawagha wapawapa na
aro anavereni.

⁸ Konoghosi da **wiiyawiiitaveyana**
gabudarina kokabikarawayeni bi
konakabitawani da kabikabikuwayina.

⁹ Taparoro nununagha na gabudara yadi
6 kamodiye yami bagibagi konabera. ¹⁰ Bi
gabudara 6 sinakovi murine na Yawe
yami God yana raghani, wiiyawiiitaveyana
gabudarina. Noko gabudarine na getana
iiyabo inabagibagina - gegha tami,
natunatumi, yami wiibagubagurana, yami
ribiribi, bo kubura wiibata damdi iiyawogha
yami kubure samakamakena. ¹¹ Basuna
gabudara 6 kamodiye na Tagu, Yawe God,
abama, kubura, yegii da sawara tupadi
kamodiye abera, bi gabudara 7 kamone
na aviiyawiiitaveyana. Noko biidi Tagu,
Yawe God, wiiyawiiitaveyana gabudarina
avimiiseyeni bi atoireneni ivibogae da Tagu
kiiraviguve.

¹² Tamamnaki da sinamnaki kuna kabikar-

awayedi, na yam make inaguri mmko tanavina debane meko Tagu, Yawe yami God avereveremina.

13 Gegha konakasunughana.

14 Gegha wawaya tana wavinena teya konimurana.

15 Gegha konayapina.

16 Gegha wawaya tana wiiyabama koniwawuna.

17 Gegha kwiinam yana bare kuna kita kiro-rovenina. Gegha wavinena kuna kirorovenina, yana wiibagubagurana, yana kau, yana donki, bo sawara wapawapa kwiinam rapenena.”

21

Gwara wawaya wiiberodi kiiravine

12 Wasina bi Yawe God, Mosis iwonena mayeni bo, “Memeda wawaya tana wawaya turana inarouvi bi inarabobo, na noko wawayina sinakasunuyi.” 13 Bi meboda inatubugha wapawapa bi geiyanoghosi da kasunuyina, na Tagu gawara kiiravimiye anavineyi na nabo kasunugha wawayina inavera inanagho da inayawa. 14 Bi memeda wawaya tana nuwanuwana yapughu na yanuwagiura yakovi bi wawaya yakasunuyi, na bagune inavera inanagho yagu suwara gabugabuna gawarine yawa kiiravine, bi gegha da sinakabi kanibuveni da sinakasunuyi.

15 Memeda wawaya tana tamananaki bo sinananaki inarouvi, na noko wawayina sinakasunuyi.

16 Memeda wawaya tana tupeyane kwiinana inakabiyapi bi inigimoneni bo patana inakabik-abitawani gwabine, na noko wawayina sinakasunuyi.

17 “Bi memeda wawaya tana tamananaki bo sinananaki inawona imimagi na noko wawayina sinakasunuyi.”

22

Gwara yami makamake kiiravine

16 Wasina bi Yawe God, Mosis iwonena mayeni bo, “Memeda tomogha iniyaba, bi wasike wabuwabuna touna tomogha yawata gesiyakenatowogha da getana iiyabo siyakabibabareni bi yawata sinimumurana, na wasikena kiiravine na nayi miisanina inatore bi inarawayi. 17 Bi memeda wasike tamananaki inasinighii bi geiniwaghasina da tomoyina, wasikena inarawayi na tomoyina, wasike tamananaki manema inimiisani wasike wabuwabuna rubane nayi miisanina kiiravine.

18 Memeda wasike imapu inaberabera na sinakasunuyi.

19 Memeda wawaya, ribiribi teya sivimumurana na noko tomoyina sinakasunuyi.

20 Memeda iiyabo suwara inagabuni god mududi biiyadi bi getagu kawagha, Yawe God biidi, na noko wawayina sinakasunughataveni.

²¹ Kubura wiibata damdi gegha konitupaketowanedina, kiiravine tami wosina na raghani tana kovi dam wiibata Ijipt kubure.

²² Gegha kwabura bo uwuwavi konitupaketowanedi. ²³ Memeda konitupaketowanedi bi raghanina wiiwiita kiiravine sinibaba Tagu biidi, na Tagu Yawe God rubana anawaiyanedi da aniwiitedi ²⁴ bi nuwanuwagu inapughu kirakii na aviya kamone anunuyimi. Natuwavinemi sinakwabura, bi natunatumi siniuwuwavi.

²⁵ Memeda mane kwavereyana yagu wawaya moyamoyakidi biiyadi, na gegha kunabera da mane verevereyana damdi naboni da awaki kuvereyana na kunawona da debane mane pinimina inatore bi inaverem. ²⁶ Memeda wawaya tana mane kunavereni bi inisuwona da muriye inimisana mayem, na kana kwama kunakabitawani naboni kabivereyana matakirina kiiravine, na kunavere mayeni muriye da gabudara inamakepowa, ²⁷ basuna nokona wasina yanasowo keyakeya da sinina inakabiwiimuyamuya. Na awakima bada kamone inakena? Memeda gekuniveramayi bi kwiinam wiiwiita kiiravine inibaba tagu biidi, na anawaiyaneni, basuna Tagu na wiinuwanuwaghana tomoyigu.”

23

Rotomana da wiinuwanuwaghana gwaradi

¹ Wasina bi Yawe God, Mosis iwonena mayeni bo, “Gegha wawaya mududi kiiravidiye sisiya wiyaba konakabirereghana. Gegha wiitupawami-

wamira wawayina naghone koniyaba da wawayawakeekeena koniwiiteni. ² Wawayakorotodi berona sinabera na gegha konigubegubedina. Raghanina wiitupawamiwamira wawayina naghone kunisisiya, bi wawayakorotodi mududisiniyabana, gekonabera da toudi naboni. Gegharotomana kedana naboni konakiyawiiirwana.”

24

Wiiwaghasina Maragasina dagudaguna

³ Wasina bi Mosis inagho da Yawe God yana gwara da wiiyeveveyana tupadi iverenina wawayawonedi, na tupadi gamo tanagha bi siwonabodeyana bo, “Yawe God awaki beradi tupana ivisisiyedi, na toumii kanabera.”

⁴ Bi Mosis, Yawe God yana sisiya da gwara tupadi igiruma. Raghani ibori didibare igeghomiiri da koyana kayene suwara gabugabuna gawarina ibera. Bi kate akima ghamaghamadi yadi 12 ikabiwiimiiridi naboni matakira, da Isrel kana dam ikabipatadi. ⁵ Wasina bi tomotomogha yaragidi dam Isrel kamonama iviporadi da ribiribi sivikasunughana bi sigibu naboni puyo Yawe God biidi bi kate kau woudi makidi sisuwara naboni wiiturana puyona. ⁶ Mosis mmkodi ribiribi sisuwara na ganiganidi muduna ikabi da kaboma kamodiye iwagha bi ganiganidi muduna na suwara gabugabuna gawarina iye-buri.

⁷ Wasina bi Wiiwaghasina Maragasina Bukana ikabi bi ikabiyavi na wawayawonedi. Raghanina siwaiyaneni na siwona bo, “Yawe God

kanakabisisireni bi awaki tupana ivisisiyeni na kanabera.”

⁸ Wasina bi Mosis ganigani kabomidi iyouna bi wawaya iyeburidi bi iwonedidi bo, “Kokita, raghanina Yawe God mmkodi gwara iveremina, wiiwaghasina maragasina ibera tami biiyadi bi mmko ganiganina na yimatakira da Yawe God yana wiiwaghasina maragasina Isrel yawata yadagudaguni.”

¹² Bi Yawe God ivisisiya Mosis biidi iwona bo, “Kugae koya debane da yawata tanamake. Bi yagu gwara da sisiya akima benabenadi yadi bata debadiye agiruma na anaverem, bi tam wawaya kunieyevedi da sinakabisisiredi.”

¹³⁻¹⁴ Wasina bi Mosis kana wiiwiita Josuwa teya sikabununagha da koya siyaghiini. Na dogadogara biiyadi ivisisiya iwona bo, “Mma kokoyayimii patana da kanaveramagha tami biiyadi. Bi Eron da Hur na tami yawata mma. Memeda iiyabo wiikawakereyana nuwapoyina gwabine na inapiika toudi biiyadi da sinakabiwirotomani.” Wasina bi Mosis da Josuwa, Yawe God yana koya aghiinina sidaguni.

¹⁵ Raghanina Mosis igae koya debane na uuwa dumadumana koya isowomumu. ¹⁶ Bi Yawe God yana kiniwa yeghanina iyowogha Sainai Koyana debane. Bi uuwa koyana isowomumu da gabudara 6 sikovi bi raghani ibori na God, uuwa kamonama Mosis ikwatuveni da iyapiika. ¹⁷ Bi Isrel damdi na koya kayene bi raghanina sikayogagawa, na Yawe God yana kiniwa sikita

ware keyama ghamana gweyurina koya debane.
¹⁸ Wasina bi Mosis koyana iyaghiini iyageege da uuwa kamone irughu bi name gabudara 40 da nubabasu 40 imakae.

25

Kiregoru Kabikabikuwayina

God, Mosis iwoneni da wawaya ivikatayidi da siyiwita sawara bogaebogaema siyapuyo da God yana Kiregoru Kabikabikuwayina yoghanina ki-iravine.

⁸ Yawe God ivisisiya Mosis biidi iwona bo, “Wawaya Kiregoru Kabikabikuwayina sinabera kiiraviguve da Tagu nama kamodiye anamake.
⁹ Kiregoru Kabikabikuwayina da kana sawara tupadi nuwagiuridi na naboni mayimayiyina aniyevevemna kobera.”

Wiiwaghasina Maragasina dedewagina

¹⁰ “Wawaya kuwonedo da kii kana waghawagha akeisiyama dedewaga sinabera. Kanakabirubata na yana guri 110 sentimita, yana naba na 66 sentimita bi yana gae na 66 sentimita.* ¹¹ Kamona da kubuna gould wotama kopasi bi nawanawanagha gouldma kikiru konatorewiikenavivireni. ¹² Kwaki yadi ruwamaruwa gouldma kobera bi dedewagina kayena yadi ruwamaruwa na tadigegha kovikaba, kwaki bata nawana tane bi bata

---

* **25:10:** Hebrew gamodima kadikabirubata na kiubikma sik-abiya, (yana guri 2.5 bi yana naba 1.5 da yana gae 1.5) kiubik na yana ruba na imakwarukwaruve da inagho imatupiye bo basune 44.5 - 45.7 cm.

bada nawane. ¹³ Akeisiya kiinama paghodi kobera bi gouldma kopasi. ¹⁴ Paghodi dedewaga nawanawadiye kwakidiye konitupatete bi toudima konakawari. ¹⁵ Paghodi kwakiye kokuyowana; gegha konakabitavetavedina. ¹⁶ Raghanina dedewagina inakovi na Wiiwaghasina Maragasidi girumidi akima benabenadiye anaverem, na kunuwana kamone. ¹⁷ Wasina bi taratawana gouldma konabera tamumu koghatavenina gawarina, yana guri 110 sentimita, bi yana naba na 66 sentimita.† ¹⁸ Bi gould kokasigudaguda da Serubim‡ bata koberadi ¹⁹ bi taratawana debane konikarapasidi na toudi da taratawana na tanagha, taratawanina pusiridiye na Serubim tadigegha kotoura. ²⁰ Bi mabedi na sinarorona sinakanibu da taratawana sinarogutawani. Sinimiiri karokaroneyana bi sinakayogenara taratawanine. ²¹ Bi Wiiwaghasina Maragasina girumina akima benabenadiye dedewaga kamone kwuwana bi mmko taratawanina kabi da dedewaga debane kutore. ²² Wasina bi taraboga Serubim bata basudiye da Wiiwaghasina Maragasina Dedewagina debane, na noko gawarina kamone tam yawata tani banana da yagu gwara anaverem Isrel damdi kiiravidiye.”

28

God, Mosis bada iwoneni da metagha

† **25:17:** Yana guri na 2.5 kiubik, bi yana naba na 1.5 kiubik. ‡ **25:18:** Serubim na gegha akakovidina bi toudi na kanukanuma ere-mabemabedi iiyawogha gwara kabik-abikuwayidi sakoyakoyagha.

kemakema kabikabikuwayina, gouldma wane ghabughabu gabugabuna gawarina, da kibe miimiiri ragharaghana yadi 7 meme kibe sinatourana sinabera. Bi kate Mosis bada iwoneni da metagha Kiregoru Kabikabikuwayina sinabera tupayaragha yadi bata yawata kamone, da bebera inibogabogaeni, bi gari kiregoru inikenavivireni. Bi kate iwoneni da suwara kiiravine ribiribi kadigabugabuna gawarina bronsma sinabera, bi kate dabira ghamana koghakogha kiiravine.

Prist kadi kounagha

¹ Wasina bi Yawe God, Mosis iwonena mayeni bo, “Waresim Eron da natunatuna: Nadab, Abiu, Eliesa da Itama kwatuvedi yawata sinapiika. Dam Isrel kamodima na toudi avineyidi da sinabagibagiyegu naboni **prist**. ² Bi kounagha kabikabikuwayidi kobera waresim Eron kiiravine, da ragahanina inikote na kanakita ininuwakayowana bi wawaya sinakabikarawayeni. ³ Wawaya akowa kirakiidi kuwoned, iiyawogha nuwagiura averedi da sawara sinabera. Na toudi kawagha prist kadikunagha sinabera Eron kiiravine bi wawayina konakabireni da tagu inabagibagiyegu naboni prist kiikiwawona.”

31

God yana Kiregoru sawaridi kanaberabera wawayidi

¹ Wasina bi Yawe God ivisisiya Mosis biidi iwona bo, ² “Kuwaiyana! Tagu, Jiuda kana dam kamonama, Hur tubuna, bi Uri natuna tomogha

Besalel avineyi, ³ bi kanumiguma avibonuvi. Na noghota da nuwagiura miimiisedi avereni, bi akowa yawata da sawara bogaebogae beradi: ⁴ Bi katugha wiinuwakayowanidi beradi bi kate gould, silva da bronsma sawara beradi; ⁵ akima sinabori bi sinataramumu sawara tupadi kadikounagha kiiravine da kii tarakatugha. Touna nuwagiura tupana inikapukapu bi mmkodi bagibagi akowama inabera. ⁶ Bi kana wiiwita, na Dan kana dam kamonama, Ahisamek natuna tomogha Oholiyab avineyi. Bi kate bagibagi damdi akakovidi nuwagiura averedi da awaki sawaridi awonem da kunabera na sinabera. ⁷ Sawaridi na mma: Yagu Kiregoru Kabikabikuwayina, Wiiwaghasina Maragasina Dedewagina, da kate taratawanina, touna na tamumu koghataveyana gawarina, da kate yagu Kiregoru Kabikabikuwayina kana sawara: ⁸ kiinabonabo bi kate kana sawara; kibe miimiiri gouldma sibera bi kate kana sawara, da sikoko kana gabugabuna gawarina; ⁹ suwara gabugabuna gawarina da kana sawara, bi dabira ghamana koghakogha kiiravine da kate kana abamiimiiri, ¹⁰ bi kounagha wiinuwakayowanidi katukatuyidi poopodi - nokodi na Eron kana gara prist kiikiwawona kiiravine, da kate gara natunatuna sinakounagha bi sinabagibagiyegu naboni **prist**; ¹¹ bi wawaya bo sawara toreiredi kana mayawaga; da kate sikoko ghabughabu gawara Kabikabikuwayina kiiravine. Bi wawaya nuwagiura kirakiidi mmkodi sawaridi sinabera metagha awonem na naboni.”

32

Kau natuna makina gouldma sibera

¹ Wasina bi wawaya sikita da Mosis koyama geiyayowogha yaininagha, na Eron sigwagwari bi siwoneni bo, “Geghomiiri da god kiiravidae kunabera da ininaghoveda bi inakoyayida. Noko tomoyina, Mosis iiyabo Ijijt kuburama ikabikanibueda, na gekayakovi da awaki itubugha touna biidi.”

² Na Eron iwonedni bo, “Natuwavinemi, natu-natumi tomotomogha da wasiwasike taina yodi gouldma beraberadi siyagha na kokabitave-taveyana, bi kokawara kopiika tagu biidi.”

³ Na wawaya tupadi kadi taina yodi sikabitave-taveyana bi sikawara sipiika Eron biidi. ⁴ Bi gould iyouna da ivirararayidi na sivirarima bi ibera da kau natuna makina igubani. Raghanina wawaya sikita na sirukwatu bo, “O Is-rel, god na mmakatanina meko Ijiptma ikabi kanibuedana!”

⁵ Raghanina Eron ikita da wawaya sivin-uwamiise, na kau natuna makina naghone suwara gabugabuna gawarina ibera bi iviyonayona iwona bo, “Maram na Yawe God biidi kepo tana tanabera.”

⁶ Raghani ibori na didibara wote wawaya ribiribi sikawara sipiika bi puyo gabugabunidi da wiiturana puyodi sigibu. Wasina bi muriye na simake yowogha sikam da siniuna, bi siniuna neghanegha na madawara beradi siyaberabera.

⁷ Wasina bi Yawe God, Mosis biidi iwona bo, “Kuyowogha yaininagha, basuna yam wawaya, iiyawogha kukabidi da Ijipt kuburinama kokanibutaveyana, na bera berokirakiina sibera. ⁸ Toudi siviaininagha da keda metagha aviyevevedi da siyakivini na sikuyoveni, bi kau natuna makina gouldma sibera na sipepeteni da sisuwari. Bi siwona da nokona yadi god meko Ijipt kuburama ivikanibuedina.”

⁹ Bi Yawe God, Mosis iwonena mayeni bo, “Mmkodi wawaya akitadi na akovi da nuwanuwadi sikotakii. ¹⁰ Katana kuyovegu bi nuwanuwagu ipugha kirakii toudi biiyadi na anakasiwiiberodi. Wasina bi tam da nosinosim anabera da konidam kiitowana.”

¹¹ Bi gegha da Mosis, God nuwanuwana ikani iwona bo, “O Yawe God, yam maragata ghamanama yam wawaya Ijiptama kukabi kanibuedi, bi noko kiiravine na gegha nuwanuwam inapughu da kuniberodina!

¹² Memeda kuniberodi, na Ijipt damdi sinawona da yam noghota berona bi Isrel damdi kupiikedi koyae, da kubura debanama kunibero tuwanonoyidi. Na genuwanuwam inapughuna; yam noghota kuwamiri da gekuna kasiwiiberodina. ¹³ Yam wiitamariyana Abraham, Aisik da Jeikap kunoghosidi, kiiravine wiisuwona maragasina kam waghawaghae kuveredi raghanina kuwona bo, ‘Anabera da nosinosim yadi koroto ware kewokewo abame naboni bi kate avisuwona da kubura tupana ayaveredina sinirapenena waghasi.’” ¹⁴ Na

Yawe God yana noghota iwamiri da awaki iyanuwanuwagiureni Isrel damdi biiyadi, na ibera da geiyunuyidina.

¹⁵ Wasina bi Mosis koyama iveremagha iyowogha bi imane na akima benabenadi bata. Akimidiye na God yana gwara karodiye da kubudiye girugirumidi. ¹⁶ Mmkodi akima na God tounamani itarapaapadi, bi sisiyidi na touna wosina igiruma.

¹⁹ Raghanina Mosis ipiika taki ririne da kau natuna makina bi kate wawaya siyirikuwana ik-itadi na nuwanuwana ipughu kirakii, na nokodi akima benabenadi koya kayene dobodobove ivitavena yowoyowoghana da igawoworidi. ²⁰ Bi kau natuna makina meko wawaya siberana, ikabi da keyame igabuni. Wasina bi ikasigudaguda da iviyapukare bi rarime ivitavenayowoyeni bi Isrel damdi itupedi da siniuni.

²¹ Wasina bi Mosis, Eron ivitarakiiyaneni iwona bo, “Mmkodi wawaya awaki tam bi-idi sibera bi kuvinaghovedi mmko tamumuna ghamana sibera?”

²² Na Eron iwonabodeyana bo, “O bada, genuwanuwam inapughu bi mmkodi wawaya na kwakovidi da yadi wiina metagha bi berona siyabera. ²³ Na siwonegu bo, ‘Geghomiiri da kiiravidae god kunabera da ininaghoveda bi inakoyayida. Bi noko tomoyina, Mosis iiyabo Ijipt kuburama ikabikanibuveda na gekayakovi da awaki itubugha touna biidi.’ ²⁴ Na awonedi bo, ‘Iiyawogha taina yodi gouldma beraberadi gwabimiye na kokabitavetaveyana.’ Wasina bi

sikawara sipiika siveregu, na keyame avitave-nageegeeyana na mmko kau natuna makina nuwane iguba mayeni da itubugha.”

²⁵ Mosis ikita da Eron gerubana wawaya iyak-abiwiidouvidi, bi sibera da kadiaviya matadiye toudi neghanegha waghata. ²⁶ Na taki matamketane imiiri bi irakapara bo, “Tam iyyabo Yawe God yana nawae, na piika tagu biidi!” Na Livai kana dam kamonama tomotomogha tupadi sivik-asitaghomana bi sigwagwarawiikenavivireni.

²⁷ Bi iwonedo bo, “Yawe God, Isrel dammi yadi God, mma naboni iwona, ‘Tupami yami seri koyouna bi konagho konarughu da taki tupana konavera rughuwoneni nawana da nawana bi warewaresimi, turaturami da maketurami kovikasunughana.’ ” ²⁸ Na dam Livai tomotomogha Mosis yana sisiya sikabisisireni bi noko gabudarine na tomotomogha yadi 3,000 sivikasunughana. ²⁹ Wasina bi Mosis iwonedo bo, “Tami, Yawe God kokabisisireni bi bera rotomanina kobera da warewaresimi, turaturami da maketurami kovikasunughanedi, na kata Yawe God ivimi-iseyemi bi yatoretoiremi naboni yana **prist** da konabagibagiyeni.”

³⁰ Raghani ibori na Mosis wawaya iwonedo bo, “Tami tamumu bero kirakiina kobera. Na katana anaveramagha anagae koyae; da memeda tamumu noghotataveyanina Yawe God gwabinama anakabi tami kiiravimiye.”

³¹ Wasina bi Mosis iveramagha igae Yawe God biidi bi iwona bo, “Mmkodi wawaya na bera berokirakiina sibera. Da toudimani kiiravidiye gouldma god sibera na siyapeepeteni. ³² Bi

katana, yadi tamumu kunoghotataveni, bi gegha na, memeda kagu waghawagha yam buka kamonama kasunaghataveni.”

³³ Bi Yawe God iwonabodeyana bo, “Gegha, iiyawogha Tagu biidi tamumu sinaberana, yagu buka kamonama kadi waghawagha anakasunayi.

³⁴ Na kunagho, da yagu wawaya kuninaghovedi konanagho da gawara meme awonem na nabo, bi yagu aneya ininaghovem. Bi gegha da raghani inapiika na yadi tamumu kiiravine na aro anaveredi.”

³⁵ Wasina bi wawaya kau natuna makina, Eron ibera bi sipepeteni kiiravine na Yawe God gubaga bero kirakiinama aro iveredi.

34

Akima benabenadi woudi

¹ Raghani viya murine, na Yawe God, Mosis iwoneni bo, “Akima benabenadi bata kuboridi nokodi kugawoworana naboni, bi debadiye na sisiyidi mayimayiyidi anagiruma ware naghove naboni. ² Maram didibare na kabununagha, da kugae Sainai Koyane bi name kunabananigu.”

⁴ Na Mosis akima benabenadi bata iboridi, bi didibare pomsowae akimidi ikawara igae Sainai Koyane, metagha Yawe God iwonenina naboni.

⁵ Bi Yawe God uuwa kamonagha iyowogha da nama yawata siyamiimiiri, na Tounamani kana waghawagha iwonena mayeni, Yawe God.

⁶ Wasina bi Yawe God, Mosis naghone inomi-iri bi irukwatu bo, “Tagu, na Yawe, bi kay-owiiyayeyana da nuwatotowana kana God, na genuwanuwagu iyapughupughu yaininagha, bi nuwamonika da wiitumaghaneyana gwabiguve na aninuwayuyuna nonowa. ⁷ Bi nuwamonika gwabiguve da aninuwayuyuna nonowa kata da inanagho kimta 1,000 murine, bi iiyawogha bera beroberodi da tamumu sabera na ananoghotatavedi. Bi berabero wawayidi da natunatudi, tubutubudi, bi kate nosinosidi na aro anaveredi.”

⁸ Bi Mosis ivituwapore oghogheyana da mayiyina iyowogha dobodobove bi God ikabepepi ⁹ iwona bo, “O Yawe God, memeda kuninuwami-ise tagu biidi na arurupari da gwabimiiye kuna-make. Wiisuwona mmkodi damdi nuwanuwadi sikotakii, bi gegha da bagune, yama beraberodi da tamumu kunoghotatavedi bi kabimii da tam-wosina yam wawaya.”

¹⁰ Wasina bi Yawe God iwonabodeyana bo, “Kuwaiyana! Tagu wiiwaghasina maragasina aberabera Isrel damdi teya. Bi wawaya tupami naghomiye konakitagu bera ghamaghamadi an-avera mekodi wawaya gegha naghove siyakita kubura mududiye siyatubughana. Basuna tami kiiravimiye na mmkodi anabera, na wawaya kamodiye komakamakena tupadi sinanaghara.”

²⁸ Mosis gabudara 40 da nubabasu 40 name koya debane Yawe God yawata simakae, bi getana awaki iyakam bo iyaniunana. Bi touna

wiiwaghasina maragasina sisiyidi - gwara yadi 10 akima benabenadi debadiye igiruma.

Mosis mayiyina iyayeyeghani

²⁹ Wasina bi Mosis Sainai Koyanama iyowogha bi imane na Wiiwaghasina Maragasina akimidi benabenadi bata ikabitawana. Touna koya debane God teya sivisisiya bi raghanina iveramagha iyowogha, na mayiyina iyayeyeghani bi geiyakovina. ³⁰ Eron da Isrel damdi sikita bi Mosis mayiyina iyayeyeghani na sinaghara da gesiyapiika ririnena.

³¹ Bi gegha da Mosis ikwatuvedi na Eron da Isrel dogadogara siveramagha bi ivisisiya toudi biiyadi. ³² Wasina bi noko murine, na Isrel damdi tupadi simiiririya bi Mosis gwara tupadi Sainai Koyana debane Yawe God iwoneni, na naboni wawaya iwonawiiakovidi. ³³ Raghanina Mosis toudi biiyadi wiisisiya yakabitore, na mayiturababara garanama mayiyina yasowo. ³⁴ Bi raghanina Mosis yanagho Yawe God yawata Kiregoru Kabikabikuwayina kamone wiisisiya biidi, na mayiturababara yakabitaveni patana da yakanibu. Bi raghanina yakanibu na metagha God iwonawiiyoyowaneni na Isrel damdi yawonedi, ³⁵ na Isrel damdi sakita da mayiyina na yayeyeghani. Wasina bi Mosis mayiturababara garanama mayiyina yasowo mayeni patana da Yawe God yawata wiisisiya magha biidi na yakabitaveni.

40

*Wasina bi Mosis puyo kiiravine wawaya ivibabidi. Mmkodi puyodina na Kiregoru Kabikabikuwayina sinayoghani da kana sawara bi kate **prist** kadi kunagha kabikabikuwayidi. Wawaya puyo sipiikena kirakiiyeni da mmkodi sawaridi rubana siyabera. Dam Jiuda kamonama tomogha kana waghawagha Bejarel bi dam Dan kamonama na tomogha kana waghawagha Oholiyab, bi kadi kabiwiiwiita akakovid, tomotomogha da wasiwasike mmkodi sawaridi sibera metagha God, Mosis iviyeveveni da iyaberana naboni.*

Kiregoru Kabikabikuwayina kabiwiimiirina

¹ Wasina bi Yawe God ivisisiya Mosis biidi iwona bo, ² “Nawaravi dagudaguna bi gabudara dagudagune na yagu Kiregoru Kabikabikuwayina kona kabiwiimiiri. ³ Bi Wiiwaghassina Maragasina Dedewagina, mekona gwara yadi 10 kamone na Kiregoruna kamone kutore bi tupayarayina beberama naghona kutorebabari. ⁴ Bi kiinabonabo kawari kurughu da kate kana sawara kiiravine sibera, na debane kutoura. Bi kate kibemiimiiri kawari kurughu bi kibedi debane kutoura.

⁵ Wasina bi sikoko gabugabuna gawarina gouldma sibera na Wiiwaghassina Maragasina Dedewagina naghone kutore bi bebera kirorogi da Kiregoruna kunaguduni. ⁶ Bi suwara kadi gabugabuna puyo gabunidi kiiravine na yagu Kiregoru naghone matamkete kutore. ⁷ Bi dabira ghamana koghakogha kiiravine kabi da Kiregoru da suwara gabugabuna gawarina basudiye

kutore bi rarimama kibonuvi. ⁸ Bi gawarina na beberama kutayinaviviridi da kunagaridi bi bebera siberana kuvirorogi da Kiregoru garina matamketana inagudu.

⁹ Wasina bi toreirana mayawagina kabi bi Kiregoru da kana sawara tupadi kamone na debadiye kiwagha, bi kutoreireni, da touna kabikabikuwayina. ¹⁰ Bi suwara kadi gabugabuna gawarina puyo gabunidi kiiravine da kana sawara tupadi, mayawagama kiwayidi bi kutoreireni da kabikabikuwayina. ¹¹ Mayawagama dabira ghamana koghakoḡha kiiravine da kana miimiiri kiwayidi bi kutoreiredi.

¹² Bi Eron natunatuna yawata kupiikedi Kiregoru Kabikabikuwayina naghone da rarimama kiyekidi. ¹³ Bi Eron gara kabikabikuwayidima kikounayi, bi mayawaga debane kiwayi da kutoreireni tagu inabagibagiyegu naboni **prist**. ¹⁴ Natunatuna piikedi da prist kadi garama kikounayidi, ¹⁵ bi mayawaga debadiye kiwagha ware tamadinaki mayawagama kwiiwayi na naboni, da nonowa sinabagibagiyegu naboni prist. Toudi da nosinosidi na kata da kimta muriye sinapiipiika na prist bagibagina sinabera wiiwoneni.”

¹⁶ Mosis bera tupana metagha Yawe God iwonenina naboni ibera. ¹⁷ Wasina bi bodu wiibatane, na nawaravi dagudaguna bi gabudara dagudagune, na Kiregoru Kabikabikuwayina sikabiwiimiirini. ¹⁸ Mosis, koghora kadi miimiiri akimama siberana name bonayidiye koghoridi ikabiwiimiiridi bi riirii da tupoga itoura. ¹⁹ Wasina bi sowo siberana Kiregoruna

irikenana debanagha sitore bi wowone na ribiribi bekadima sowo siberana tounama sikasitawani, metagha Yawe God iwonana naboni.

²⁰ Wasina bi Moşis akima benabenadi bata iyouna da Wiiwaghasina Maragasina Dedewagine iuwana. Bi paghodi kwakiye sivitupateete Wiiwaghasina Maragasina Dedewagina nawanawane, bi kanataratawana, meko debane na tamumu koghatavenina gawarina ikabi da itaratawani. ²¹ Bi Dedewagina ikawari irughu Kiregoru Kabikabikuwayine bi tupayaragha beberina tupatupana ivirorogi da Wiiwaghasina Maragasina Dedewagina iyababari, metagha Yawe God iwonana naboni.

²² Bi kate kiinabonabo ikawari irughu Kiregoru Kabikabikuwayina kamone, bi tupayaragha beberina kubune kikiramutumutuba yana nawae itore, ²³ bi bred Yawe God biidi sipuyo na iyouna da debane itoura, metagha Yawe God iwonana naboni.

²⁴ Bi kibe miimiiri ikawari irughu Kiregoru kamone da wareregubugubura yana nawae itore da kiinabonabo imiiri karoneni ²⁵ bi kibedi Yawe God matane ivinawanawii, metagha Yawe God iwonana naboni. ²⁶ Bi sikoko gabugabuna gawarina gouldma sibera na ikabi da tupayaragha beberina naghone itore, ²⁷ bi sikoko igibu, metagha Yawe God iwonana naboni.

²⁸ Wasina bi bebera ivirorogi da Kiregoru matamketana iyagudu. ²⁹ Bi suwara gabugabuna gawarina puyo gabuna kiiravine Kiregoru matamketana naghone itore, bi debane ribiribi

da bred isuwara, metagha Yawe God iwonana naboni.

³⁰ Bi dabira ghamana koghakogha kiiravine Kiregoru da suwara gabugabuna gawarina bi basudiye itore bi rarimama ivibonuvi amagha kiiravine, ³¹ na Mosis, Eron da natunatuna yawata name imadi da kayedi samagha, ³² raghanina Kiregoru kamone rughu biidina, bo nagho suwara gabugabuna gawarine na, metagha Yawe God iwonenina naboni ibera.

³³ Na Mosis, Kiregoru da suwara gabugabuna gawarina beberama igari wiikenavivireni, bi gari matamketane bebera ivirorogi. Wasina bi Mosis bagibagi tughurina ibera da ivikovini.

Yawe God yana kiniwa

³⁴ Wasina bi uuwa Kiregoru Kabikabikuwayina isowo, na Yawe God yana kiniwa ivibonuvi.

³⁵ Uuwa Kiregoru wowone itourawiipikapika na Yawe God yana kiniwa ivibonuvi kiiravine, na Mosis gerubana da iyarughu kamonena.

³⁶ Bi raghanina uuwa Kiregoru debanama inarukawari, na Isrel damdi sinaguguwa bi sinakivini sinanagho gawara tane. ³⁷ Bi uuwa geinarukawari, na kate gesinanaghona - patana da inarukawarina gabudarine na wasina. ³⁸ Na yadi pepewa gabudaridi tupana kamone, na Yawe God yana gwabigwabiyana uuwa Kiregoru wowone gabudare siyakitakita, bi nubabasuve na keyama iyakarakarata na siyakitakita.

Buk Baibel long Anuki
Portions of the Holy Bible in the Anuki language of
Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Anuki long Niugini

copyright © 2010-2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Anuki

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-06-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

3c3405c8-4e9b-582a-95e8-4f2128c4872e